

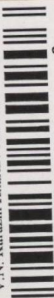
B-179

PK-2
173559

ВАНІТ

АЛЬМАНАХ
ПЕРШИЙ

V.N. Karazin Kharkiv National University

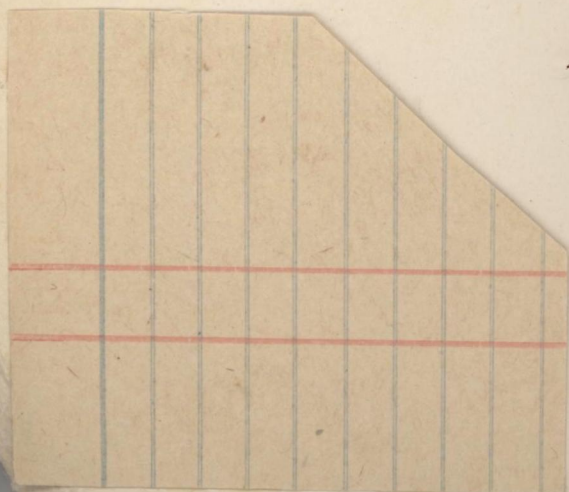

01383591

6

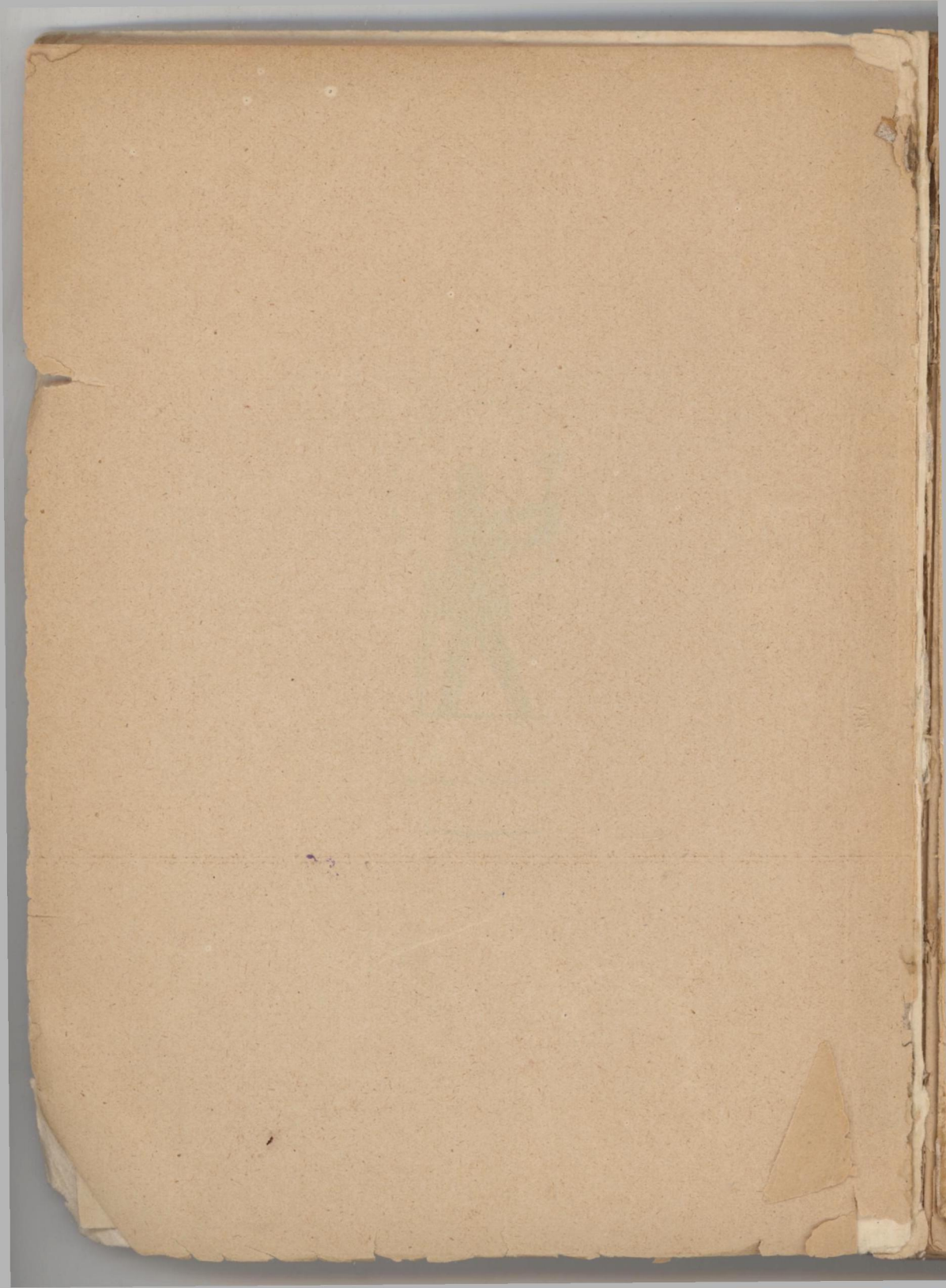
ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

444

ВІСЬНА
АКАДЕМІЯ
ПРОЛЕТАРСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
L'ACADEMIE LIBRE
DE LA LITERATURE
PROLETAIRE

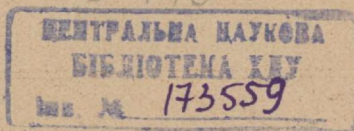

ВАПЛІТЕ

АЛЬМАНАХ
ПЕРШИЙ

173559

B-179

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ
1926

2001

59 02

891.79 — 32 (08)

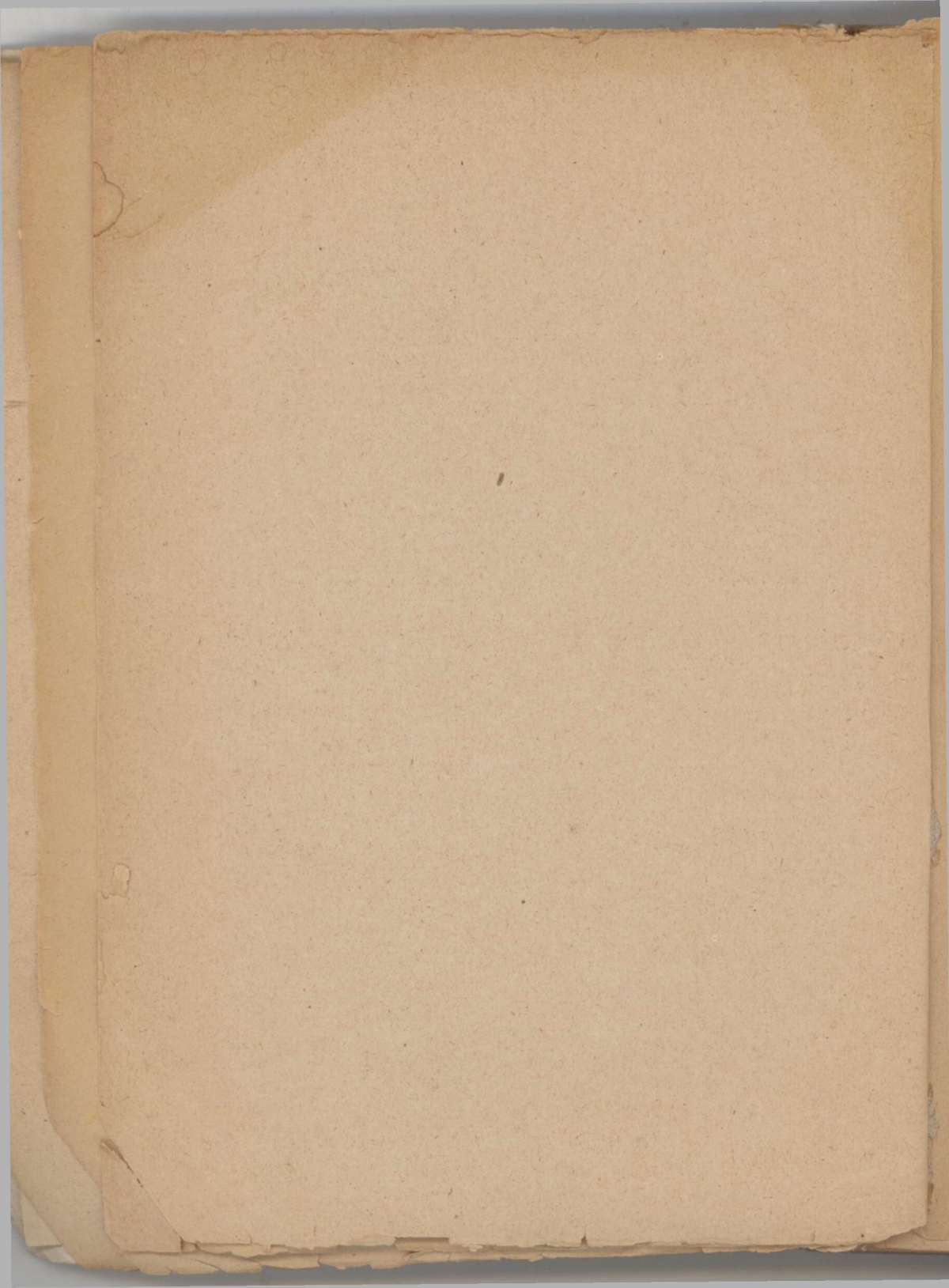

Укріоловліт № 2550.

Зам. № 2216.

Тир. 5000 пр.

ПОЕЗІЇ

П. ТИЧИНА

ЧИСТИЛА МАТИ КАРТОПЛЮ

(Уривок із поеми)

Чистила мати картоплю, а сестри гуляли у кукол.
Всі на долівці сиділи і думали всі неоднаке.

Мати: як жити тепер їм? Чи вріжуть землі хоч у полі?
та й що з тії латки як вріжуть? Буде ще голоду, буде
горя і сліз! Хоч-би син де нанявсь, може-б став
у підмозі.

Так вже натерпілись, так настраждались, що й як
воно далі —

хто його знає... Дівчатка за нею, ловенько сівши,
кукол учили сапать на городі: от так та отак, бач,
треба; не тільки поверху, а й знизу його зворуснути —
от і ростиме як слід, от і вродить, що всім нам і мамі
стане до льоду. Почула це мати, до них обернулась:
Ластовенятка мої, мої любії дітки!.. — Хотіла сказати
ще щось, та тільки не вийшло. Слѡзи, скипівши на

віях,
впали на руку, яка на коліні лежала (випав
ніж непомітно), друга - ж рука ще тримала картоплю
тихо й дрижала, а з нею тремтіли й кільця лушпиння,
що недочищені кригко звисали з картоплі додолу...
Діти принишкли, покинули кукол і нум собі

плакать.

Мати взяла, обняла їх рукою, а другою слвози
втерла. Лушпиння порвалось і, впавши, на куклі
скрутилось,
мов-би гадючка...

Тут увіходить син: — Мамо! ви знов? Якби
ви не плакали, то може-б, хоч легше було!
Чи ви чуєте, мамо?

Ставила тую картоплю до печи. Брачку діставши,
знизу чавун обхватила й посунула глибше уліво,
де вже крутінь угорався, крутінь як з огнистого
дроту, —
дрова тріщать починали. — Та чую, не вся ще
оглухла!
Дрова тріщать починали, а хмара синіла у вікнах.
Сестри поглянули строго і відступили од печи.
(— Може-ж не вся ще оглухла). А хмара синіла у
вікнах...

Син постояв — постояв, а далі почав
ходити по хаті:
Батько не вертався? — Мати немов би
до себе:

Бачте, стара вже, дурна, непотрібна. Хіба я що
знаю!
Що-ж застається мені, як не плакати? Син
камуністом,
батько, здурівши, у штунду пошився, якби ще у
штунду —
Сусом Христом об'явив себе, партію водить по
селах!
Що-ж, іскажіть мені, що застається? Ну ріжте, ну
бийте,

в гроб удавить мене з дрібними дітьми, нехай я вже
буду
вашим коліном придушена, наче ота Україна.

Син засміявся! Ну, до чого це? Навіщо
таке говорити?

Ну, ви стійте собі за свою Україну,
а мене теж не чіпайте.

Я вже не малий і знаю що роблю.

Хочте — то й зовсім без вас буду жити, як хочте, то
й зовсім.

Завтра, сьогодні-ж піду й не вернуся. Куди — я
вже знаю!

Мати замовкла, об глечик почиргала, ніж погострила.
Діти з-під полу гарбуз їй котили і гейкали: Ну-ж бо!
бач, як він слухає, лисий на лобі бичок з одним
рогом!

Ну-ж бо! А син трохи м'якше: як хочте, піду й
не вернуся.

Та чого я там хочу! Ніж устроїть
собі, щоб не бачити цих злиднів — ось чого
я хочу! — Гарбуз крехнув і розламався на дві
половині.

В хаті запахло волоським насінням і трошки
морозом.

Діти нагнулись вгризнуть половинку — й голівка 'б
голівку

стукнулись. Смішно їм стало! Отож, вибираючи
кишки,
кихкать вони почали, прориватися сміхом. Погляне
одна на одну, та й знову, ще дужче, аж трусяться
плечі,

глянуть, та й знову, аж поки икотка грудна не
напала.

А от із батьком прийде́ться таки
щось робить. Син: Я знаю, про що ви кажете.
(Павза. Кім сплигнув із печі). Тільки уже-ж
він не покається. Навряд.

Брязнуло в сінях, загрюкало в двері. — Ой, мамо,
боюся!
Діти до матери: — Мамо, боюся, він буде нас бити!
Навстіж з розгону розкрилися двері, і звідти
кричало:
Падайте долу: явився Христос! Зустрічайте,
співайте,
бийте в кімвали, тімпани: явився Христос - бог і цар
ваш!
Тиша настала. Чавун зашипів. Грізно - синя — тиша —
у вікнах —

Благословляючи направо й наліво, уві-
ходив до хати бог: у сорочці під поясок,
босий, лоб узенький у два пальці.

Бог: Утомився я! Сяду, посижу. А що там ти вариш?
Знаєш, сьогодні возносивсь на небо і так було
жалько,
так-же вас жалько. Апостоли кажуть: —

Підстрибуй, осанна!
Я-ж що руками махну, то все й вище, махну, то
все й вище.

Мати: Тягака ти чортова, твар неподобна, й чого ти
ходиш до мене? У злидні увів нас, дітей
одкаснувся —
йди собі, звідки прийшов, і у піч не заглядує. Іуда!

Двері нащо то одзяплені кинув? Ти чуєш, п'яного?
Бог: Як не вірите — ребер пречистих моїх

доторкніться.

Рани від гвоздів ось бачте в долонях? — за вас я
розп'явся.

Мати: Іди, бо їй-бо як візьму оту брачку, то буде,
буде і ребрам твоїм, голові і рукам — чи ти чуєш?

Син (чвіркнувши на долівку): Це чисто
як в тіятрі на приставленії.

Ленін-антихрист явився, мій сину, а ти про тіятри.
Треба боротись: антихрист явився.

Та ви сперва явітесь у сільраду, а тоді
будемо про антихриста. Там... кажуть...
А, та ну його к чорту — ви таки колись
дограєтесь!

Ленін-антихрист явився, мій сину, а ти проти мене.
Треба боротись: ворог явився.

Сусідська дівчина на дверях: — Ой, ті-
точко, чи ви чули? Ларівон штундист убив
свою меншу дочку!

Син. Нехотя. Обернувся: — Брови! Просто
проти нього стояли брови!..

Сус Христос підвівся.

Мати заголосила.

В. СОСЮРА

ТИ ПРИЙШЛА...

Ти прийшла, і повіяло маєм
І кімната моя зацвіла...
Та уже я тебе не питаю,
Де ходила і з ким ти була.
Знов хитнулися стегна прокляті,
Як тоді перший раз у гаю...
Я не можу тебе цілувати,
Бо не вірю в любов я твою.
За вікном умирають сірени...
Стій покірно, дивись і мовчи.
Тільки марно, кохана, до мене
Ти приходиш на ліжко вночі.
І зідхання здійма твої груди...
Тишина... чи ридання, чи сміх...
Ми на вулиці більше не будем
Цілуватись з тобою при всіх.
Пролітають віки і години,
Скорбний дзвін доліта з далини.
Хай у нас од кохання два сини,
Та не звяжуть мене і вони.
Я від тебе не хочу нічого,
Ти пройдеш і погаснеш, як дим.
Чи згадаєш поета дурного

Ти на півночі дальній з другим?
Я піду до товаришки Жені,
З нею муку розвію мою.
Завтра потяг. Квиток у кешені.
Дай- же руку в-останнє твою.
Мої думи розгублені, голі...
Хочу «гнути» і «в бога і в матір»...
Не забудь- же Олегові й Колі
Ти про їхнього батька згадать.
Там, на півночі ніжній і синій,
Ти на тлі золотому берез
Розкажи їм, що є на Вкраїні
Їхній батько, багатий, як Крез.
Він багатий на біль і сумніви,
На ридання, любов і пісні...
Що була ти зі мною щаслива, —
І у сні позіхнеться мені...
Що мене не забудеш любити,
Але я для других, для ідей.
Ти мене не могла обдурити,
Обдури хоч моїх ти дітей...

Май 26 року

ЮР. ЯНОВСЬКИЙ

РОМАНТИКА МОРЯ

Танк

I

Над морем летіла хмара,
і крапля упала в море...
О, море, простий товариш!
Ой, крапле, яка ти скоро!
Засмагли твої плечі,
аж колють — твердії груди!
Кажу я — усе не до речи...
Люблю, та чи знаю, що буде?
Про що ти, краплино, мариш,
коли пролітаєш морем?
О, море, простий товариш!
Ой, серце, яке ти скорі!

II

«Не заздри рокам: вони, як і ми,
проходять мимо, щоб ніколи
не вернутись».

Хлюпнуло море з розгону на мокре каміння.
Піна осіла на беріг валочком білявим.
Соннее сонце купалось, не тонути, в морі.

Десь не вгасали веселого дня переливи.
Поруч лежали з тобою на теплім піскові:
з обрію нам випливав корабель біловерхий.
Знаєш? Згадала, про що ми тоді говорили?
День перестроював лютню дзвінку на вечір...

З японської.

«Тебе я купив у засмаглого матроса.
(Ти полонив моє серце!).
Матрос продавав негрівку ляльку, і
на шиї в ляльки висів на нитці
ти, мій добрий Ічі.
Я взяв у руки ляльку,
Я примусив себе зацікавлено подивитись
на цю обдерту ляльку, що
пахла брудним мускусом чорного
тіла.
Я носитиму тебе на собі
і в першу мою ніч із жінкою
я покладу тебе їй на груди.
Освятити своїми роками,
своїм рубіновим сонцем на грудях,
що сходить з-за Святої Гори,
наш солодкий піт.
Хай живуть мої сини,
доки є земля!
Ти, мій Ічі, мусиш
лежати
на грудях першої любови
мого сина,

сина мого сина,
сина мого онука,
сина сина мого онука.
Хіяку-сен літ!
(О ти, що тебе мені подарувало море!).

IV

Густе повітря ночі. Де фальшборт,
там люльки дві горять, як жар печер.
Маяк зелений. Чорні тіні й порт.
Потроху море плеще. Плеще і тече.
О, чужовійний дим, туга моя!
Я хочу цілувати твій янтар:
Далекі чайми крильми прошумлять,
на небо вийде зоряний косар,
та й падатиме в море слід зорі,
Та й падатиме гомін голосів...
Пора мені смоктати янтарі
Пахучих мундштуків
Чужих сторін!

1926, Одеса

МИКОЛА БАЖАН

ДОРОГА НЕСХОДИМА

I

Нехай слова мої жмаковані і куці,
та інших слів я не знайшов.
У рік дев'ятий революцій
ось тільки трохи про любов,
бо очі зламано у муці
і уст розпорото кривавий, теплий шов.
Я на любовному позбиваному луці
так змучено й невпевнено пройшов.
За мало день ішли ми поруч,
за мало сном ми марили одним.
Шляхом розірваним своїм
ти йдеш наліво, я — праворуч,
і встане мрії нестворенний дим
над половінням молодим.

II

Завіяно огні чужих, незнаних станцій,
примружено й пригашено огні.
То нерозрадна путь лягла моїй коханці,
то неминучий шлях лягає і мені.
Ми йтимемо вночі, ми маритимем вранці,

*і знатимемо ми одні,
що захлинемось в лихоманці
і в лихоманковому сні.*

*Мов пил до ніг, маріння ті
впадуть, і знаю — на путі,
мов радість більшую, нестиму
тебе, зів'ялу і бліду,
і так, невтомлений, пройду
кохань дорогу несходиму.*

III

*Коли серця на коріню розхитано,
що оповім коханці я моїй?
З усіх кутків душі позмітано
любви порошок золотий,
та не розкривано й не читано
таємний зшиток мій і твій.
Потворно й складно позаплітано
неясного чуття сувій.*

*Але чіпати не посмій
неторкнутий і нерозкритий
таємний зшиток її і свій.
Навіщо зміст тих зшитків несподіваний
Любові тихій і смутній,
Любові змріяній моїй?*

IV

*Печальних птиць вечірній переліт
накине тінь і зникне над полями,
і поповзуть смеркові тихі плями
на теплих мхах закурених болот.*

Рожевий кетяг зорь розкинеться над нами,
немов солодкий і достиглий плод.
То непомітний, ніжний перехід,
що ніч сполучує із втомленими днями.

Втомились дні. Мов зайвий епізод,
забуто всі маленькі міста драми,
мансарду і панель, естраду і фокстрот,
снагу сухих, неповних насолод.
Але в часи прозорої нестями
хіба не квітне нам ще везерунок цнот?

НІЧНИЙ МОМЕНТ

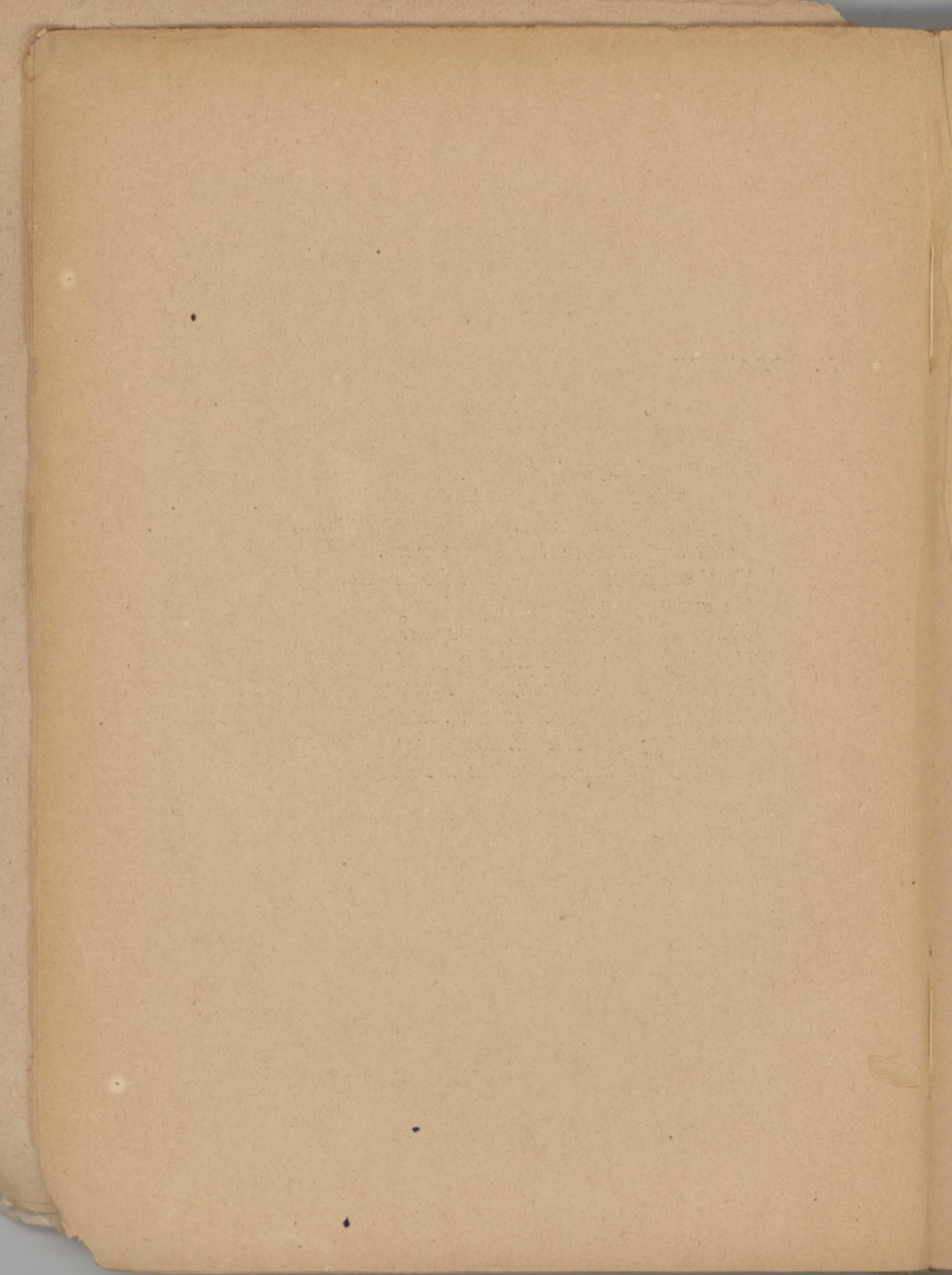
Ніч, як труп на шибениці, терпне,
Рвучи пуповину з днем.
І промінь корявий на брукові вмер пнем,
Жовтим трухнявим пнем.
Світло проціжене, злякане й злібне,
Вгинаючись в ями, тече,
Заб'ється в конвульсіях, стане і зблідне,
Вчепившись в камінне плече.
І вітер пручається й з розмаху ловиться
В пальцях рвучких верховіть
І, захлинувшись на мент, прохрипить,
Наче в горлі сухому сукр'овиця.
І не зводить лихтар лятих кров'ю очей,
І зімнеться пітьма в чорну грудку,
І тужливо ударять в якусь проститутку
Пухирі її в'ялих грудей.
І прогуде, і напружено спиниться
Хрипкий, як повія, дзвін.

Тільки вітер клекоче і піниться
Біля брудних вітрин.
Тільки тіні повзуть незакінчені,
Цвіт неухажний лихтарних брунвок,
Тільки верески тихії жінчині
Та чийся прискорений крок.
Ось там, де лихтарнеє мево,
Мов коріння рослин, заплелось,
Спинилась повія дешева,
Ще в шубі розстібнутій хтось.
Тільки вулиці втомлені й змучені,
Тільки площі почути змогли - б
Голодні слова проститутчині
Про трипер, кохання і хліб...
У шелестах тихих, в хитаннях невловних
Стане тінь моя, стане і далі мине.
Заполонить мене, задурманить мене
Тривога ночей невимовних.

М. ЙОГАНСЕН

НЕ П

На вулиці шукаю сутінь,
Люблю імлі ліричну вечорінь,
Тікаю з торжища сумний і нерішучий,
Доки загасне день і стане тінь.
Тоді з крамниць зростає корабель.
На стовбурах напружуються реї.
Угору парус рветься, як орел.
На кубрику палає лампа Деві
І, як матрос, ненавиджу туман
І смілим оком добачаю в гендлю
Фарватер, що старий накреслив капітан
І що удень скидався на легенду.

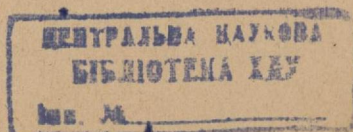
ОЛ. ДОСВІТНІЙ

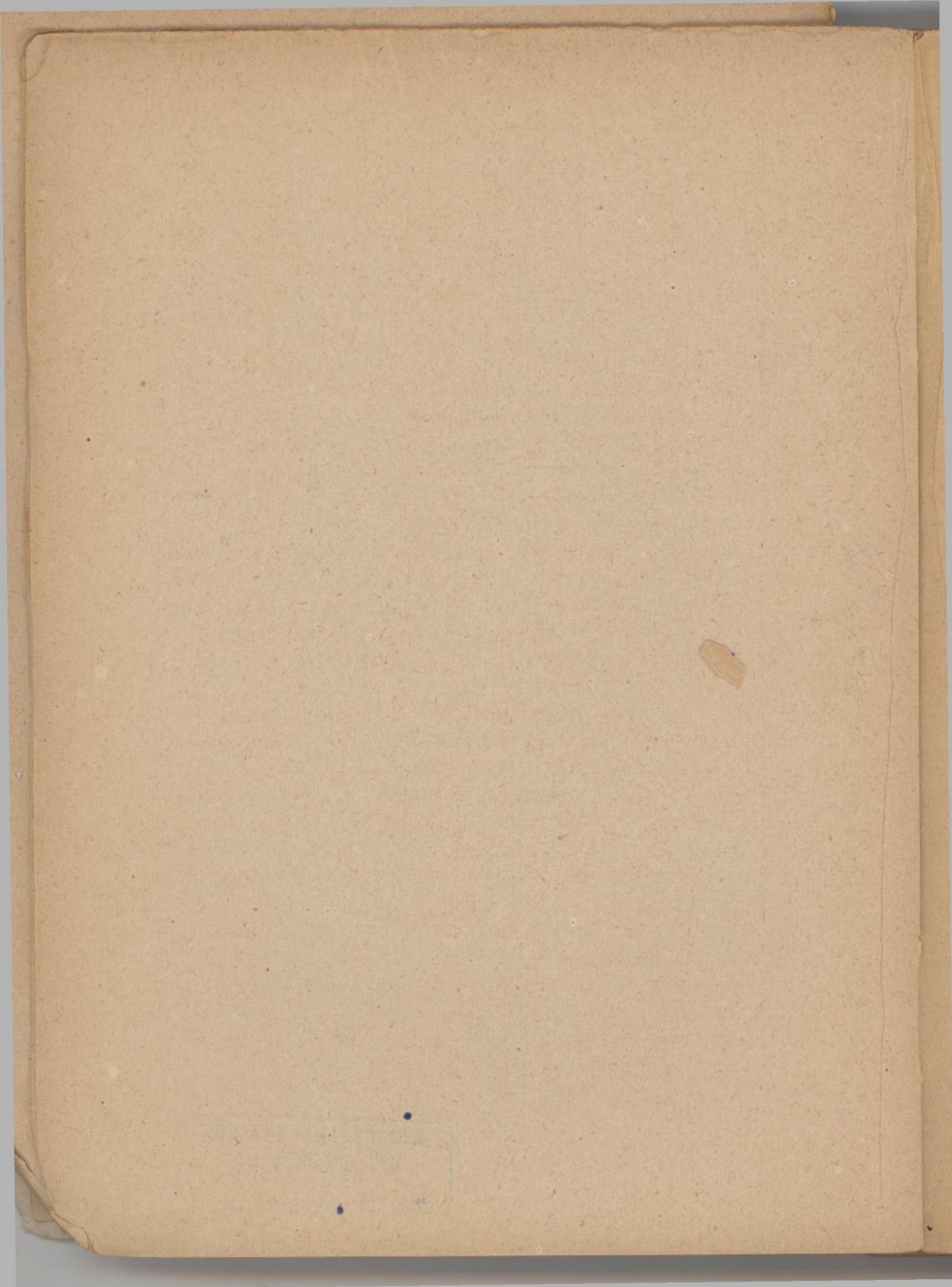
АЛАЙ

635541

НОВЕЛА - КАЗКА

2

МУГЛЯВИЙ козак - кубанець лагідно при-
мав у жменях маленькі книжечки й жа-
дібними очима зорив за нервовим рухом
юнака - жовніра, що нишпорив у скриньці,
вибираючи щось. Час од часу жовнір пи-
кав у бік кубанця брошурки: синенькі,
жовтенькі, червоні...

Врешті юнак зачинив скриньку і, витерши спітніле
чоло, промовив до козака: — От і все.

Кубанець об- жно, немов яку хруську річ, вирівняв
у жмені невеличку купку книжечок, поволі запхнув їх
собі за пазуху, підтягнув пасок на контуші і спиха
промовив: — Дякую.

— А коли ще навідаєшся?.. — звернувся він до жов-
ніра. Бо, знаєш, брате Шешель, цього й на місяць не
вистачить... Хлопці таке просто поїдом їдять...

Шешель, не відповідаючи на запит козака, зауважив:

— Тільки знову не забудь нагадати: обережність
і обережність. Хай хлопці не забувають теперішній
час війни та ще на фронті... Це погрожує величезною
карою.

— Та що ти, друже? Вже рік — і ніхто не спіймався...
Погано ти знаєш наших людей.

— Гаразд. Але нагадати не зле, — спурбовано ви-
правдався Шешель. — Да! — додав він: — оце, будь ласка,
завезеш Проньці до 202 полку... Я забув того разу
ще передати їм, а ви їх читали вже.

Шешель добув із шухляди столу кілька складених газеток.

— Ну, бувай здоров... А то ще зауважить хто, де ти подівся із штабу... Адже ти, певно, маєш одержати там пошту для бригади?

Кубанець похапцем стиснув протягнуту жовніром руку й поволі вийшов, кинувши з дверей: — До побачення!

— Шешель у канцелярії? — почув жовнір гомін з вулиці. За мить до хати увійшло двоє фронтових жандармів. — Вас прохають до штабу, — звернувся один з них. Шешелеві щось різнуло всередині... Миттю метнувся зором по обличчях штабних післанців...

«Що-ж дивного, що кличуть? Це-ж звичайна річ, що його кличуть, коли він там потрібний», — вихором майнуло в його голові. «А чому двоє їх?».

Інстинктивно кинув погляд на похідну канцелярійну скриню та, згадавши, що в хаті двоє післанців, схаменився, спокійно одяг кашкета й вийшов.

Надворі згадав: — А чому один з них лишився в хаті?..

В серці йокнуло... Розум, що намагався бути спокійним, борюкався із збентеженим чуттям...

До командира корпусу?.. Але-ж це буває надто рідко — тоді, коли немає Шешелевого начальника генерального штабу — поручника Ліпського... А тепер-же він тут...

Шешеля пройняла невимовна злість... Йому все стало ясным, як день.

Він бачив прапорщика Вольфуса, що струнко сповбив серед кімнати попереду командира корпусу, приймаючи в руці лист, Шешелів розкритий конверт...

Шешелеві було байдуже до зблідлого генерала Махметова, начштабу, з козячою борідкою, майора Школова та інших штаб-офіцерів, що переляканими очима, але повними ненависті і злості, їли його, штабного жовніра...

Він ніби не чув запитів, що копилися разом із слиною з пащі генерала Махметова, ні реплік та роблено-сприманих бубнінь штаб-офіцерів, що намагалися виявити перед начальством свою ненависть до такого жовніра — Шешель лише міркував: «Як міг цей прапорщик Вольфус, його приятель, той, хто вже два роки був йому звязком із Петербургом, видати його?..»

Вислуга!.. Прапорщик хоче мапи ордена, вищого чину, вищого рангу!.. Цей адвокат, ліберал-революціонер хоче мапи офіцерські кадрові галуни?.. Шешелеві хтілося реготати, харкнути в обличчя цьому приятелеві, та, згадавши про свою штабну валізу з листівками, брошурами, раптом зміркував — тепер нікому буде провадити революційну пропаганду, звязок із Петербургом. Його охопив невимовний сум... «Хіба йому допоможе відпирання від своєї роботи?.. Хоч із листа нічого не можна зрозуміти, що-б видало поваришів у Петербурзі, та хіба це допоможе справі? Трус, трус все скаже... а ті листівки, брошури, жахливі для царизму, що знайдуть у нього, розкриють усе...

І замість відповіді на істеричні вигуки генерала та сичання генштабістів він усміхнувся. Йому тепер було байдуже до них. Мозок свердлила думка: яким чином виплутати адресата в Петербурзі? В який спосіб дати знати по фронту, щоб не приїздили до нього на гачок штабних жандармів і не виявили полкові осередки?.. А коли до кабінету корпусного жандарма

внесли в походових наметах знайдену літерапуру, од якої генерал запрявся в пропасниці, Шешель лише промовив:

— Лист не має ніякого відношення до цього. І наївно додав: — Що-ж, ми маємо різні переконання: ви — монархічні, я — навпаки.

— Але-ж війна, виродку! Війна! Хіба в такі часи можна бавитись революціями?! — заверещав допицливо корпусний.

Шешель блиснув дипячою усмішкою й докірливо, ганебним поглядом зирнувши на прапорщика, відповів:

— Війна — кому чини, а кому смерть або вічне каліцтво за чужі ранги...

Втома радості облила серце Шешеля... Кубанець-ординарець ще не поїхав до своєї бригади і бачив, коли жандарми вели його заарештованого... бо-ж Шешель, проходячи повз нього, коли той спирчав на порозі, вспиг йому прошепотіти: — Сповісти всім!.. Тепер байдуже: по фронту кінці у воду будуть поховані.

Його навіть забавляло дивитися на сивого генерала — корпусного, що увечері прийшов умовляти: хай викаже всіх на фронті, з ким мав звязок, бо-ж йому він, генерал од інфантерії, виклопоче полегшення; інакше можуть розстріляти, мов злочинця, або повісити, як шпіона... Війна, як війна, а генералові, бач, шкода такого юнака... Він і не знав, що в штабі серед жовнірів є такі інтелігентні люди... бо це-ж видно з листа, видно з газет, що недозволено він, Шешель, одержував на фронті...

Що за невміло улесливу пісню співав корпусний!

І хоч генерал потім тупотів ногами, верещав на всю темну арештантську, Шешелеві було смішно... Його навіть бавила скаженість сивенького монархіста, уквітчаного орденами.

Він міркував собі, коли той пішов:

«Однаково колись треба гинути... А загинути за революцію — це - ж героїзм... Його охопила невимовна радість... Цілі віки хтось гинув... Гинуло краще з людства — гинули спартаки, гракхи, паризькі комунари, гинули декабристи, гинули сотні, тисячі в 1905 р., гинули, гинуть що - дня тисячі людей по необмежених обширах імперії... Загинути, як вони — це вища насолода!

І коли його перевели до штабової імпровізованої тюрми, він уже був насичений розумінням потреби загинути...

Йому справляло приємність запально агітувати коменданта штабу корпусу — полковника Гульбу, старенького дідуся, якого син, із його - ж пояснень, теж загинув, устрявши до подібної «злочинної» революційної організації».

Шешель розумів, що він не загіпне монархіста - полковника, але відчував насолоду потріпати нерви дідуся, нагнавши на нього холодного жаху революції, що все - ж таки буде, що вона - таки винищить це офіцерське монархічне падло...

Але лагідний, грайливий тон Шешеля зник, коли одного разу комендант запитав, що воно за ерогліфи написано в його щоденникові...

Хоч Шешель і відповів, що, мовляв, то грецькі вірші, та хіба повірить комендант? Невже він не метекує по - грецькому? А що скаже полковий суд, коли розгляне

ці «вірші»?.. Розшифрувати ці ерогліфи — прізвища й адреси поваришів по фронту та з краю! Хіба він не поклав собі вмерти за революцію... Хіба він не жив цим останні свої юнацькі роки ще раніш, ніж його забрано на фронт, на війну?..

Як офіцерня жахається навіть слова «революція»!.. Адже хіба даремно ніхто не знає, навіть вартові, за що він сидить? Хіба не навмисне прохоплювалася в корпусного кваліфікація революціонера, як шпіона, зрадника держави? Хіба не будуть приводом ці неодакриті ерогліфи, адреси поваришів, як шпінськкі письмена?!

Загинупи, з тавром шпіона!?

Жах охопив ество Шешеля... В голові кружляло нерозгадане «як бупи?».

Він не міг спати... Голова палала — шукала виходу із жахливого становища... Йому хотілося повітря... А вартові дивувалися: чому арештант Шешель так часто просить до виходку. Вони не розуміли приємності йти довгим городом, вдихаючи кисень, од якого приємно прохолоджується ество, свіжіє голова.

«Дивно!.. Шматок газети... Шматок старої ліберальної газети. Це - ж його газета... На фронті таких ніхто не читає». Вже тиждень Шешель нічого не читав. Жадоба друкованого слова прикувала його позір до цього застарілого замурзаного шматочка.

О, диво!.. У скроню загепали прудкі хвилі крови...

Хіба там не було написано: «Революціонер «Одинець» втік із Сибіру й зараз у Сполучених Штатах редагує революційну газету»...

Рої думок загуділи в мозкові... Свідомість запалала бажанням жити, боротись... Але вона відчувала збор-

кані крила... та підсвідоме чуття викинуло блискавичне гасло: — Тікапи!

Тікапи!.. Це розуміння захопило все єство... Розум уже палав, шукав різних шляхів здійснення його.

Коли прийшов до своєї тюрми — колишньої маєткової пральні — погляд почав нишпорити навкруги... Аж тепер він зорієнтувався: за його дверима у присінцях спорожа; вона вартувала вихідні двері й посидала з ним вартових, коли він ішов на город; за стіною — житло загону жандармів, що день і ніч вартують маєток од небезпеки... Це їхня робота ловити «дезертирів». Напевне це вони вартують вночі спелю його хурдиги з проткнутою рурою для пари колишньої пральні, тепер і він зауважив за єдиним заграбованим вікном у садок вартового. Але куди йдуть двері останньої стіни, замкнені внутрішнім замком?!

Коли вартовий на мить одхилив свій позір од вікна, він устиг зазирнути в щілину замка — кімната з вікном на вулицю...

Мозок ухопився за двері, за її нутрянний замок...

Хіба в нього туп, у вальці другого розряду, нема свого товариша, жовніра ветеринара Вінника?.. Хіба він не зможе добути відмичку, посвідку й коня, щоб уночі дременути в тил?.. Адже іноді цей жовнір присилає йому кави, чаю, цукру й навіть білої булки, коли начальником варти буває добрячий унтер Семко?.. Хіба Шешель не одержав од нього олівець і паперу?.. Хіба Вінник іноді не чекає його десь на спороні, ніби оглядаючи якусь шкапу, щоб співчутливим поглядом підбадьорити його, Шешеля?.. Хіба він не може Вінникові кинути записку, скручену в маленький моточок?..

Чи до сну поді людині, коли вона сподівається другого дня дістати відповідь, а, можливо, виконання своїх жадань?

Ясно — жовніри не помітили, коли Шешель випустив собі під ноги цигарочкою скручену записку... Вінник бачив!.. А коли мимохідь побачив це капрал, начальник Вінника, то невже він зважиться виказати?

Ледве ранковий серпанок розвіявся днем, Шешель відчув полохливий гомін серед варпи. Чулися оспроги, вигуки «шикуйсь».

До камери увійшов комендант і його помічник капітан Карпін...

Шешель тремтів од внутрішнього холоду...

Крізь туманний серпанок, що заволік його погляд, він ледве відчував, що капітан пряс перед ним його запискою, тупцяв ногами, на яких дзвінко, пронизливо лящали оспроги: не будь він капітан Карпін, коли він не закує його, Шешеля, в кайдани, нарешті, при першому бажанні до втічки не застрілить його осіб із цього бравнінга!

Та полковникові, мабуть, обридла капітанова лайка, а може йому була неприємна влада свого підлеглого капітана над йому дорученим арештантом... Він припинив авдієнцію, сказавши: — Можливо, дійсно то не Шешель писав...

— Кхе, кхе, кхе... не він! — закрехтав капітан, з дороги ще раз показавши Шешелеві револьвера...

«Закують у кайдани!.. З капітаном це може статися... Але що-ж далі? Як бути?» — свердлило Шешелів мозок.

«Що за незграбність,— картав він себе. — Яка шкода, що я покинув читати Конан-Дойля... Адже він дає

такі чудові матеріали за подібні випадки... І на думці не мав, що він знадобиться коли.

Піврозвалена піч!.. Невже там, де був казан, нема якої залізяки для продовбування упрямбованої підлоги туди, під стіну сусідньої кімнати...

Підсвідомість завше має рацію... Дійсно, коли добре рухонупи, оця залізяка буде в руках.

Коли смеркло й темінь затъмарила безперестанний позір вартового у вікно, — Шешель уже мав залізяку в руках. «Так... отуп, у куті... Яка пверда долівка!..

Кирпична жужелиця, міцно упрямбована з землею, нестерпно різала пучки, пальці... Подерта сорочка, обмотана навкруг примітивного рискаля, не давала можливості скриготати залізяці серед роз'япруваних камінців. Вони шипіли від злості й ледве випрiskyвали під силою заліза та цупких пучок...

«Чи чує це шарудіння вартовий, що стоїть отуп за півметра од підкопу, за стіною?.. А ця прокля-туца пиша навкруги. Хоча-б дощ, хуртовина».

Шешель чує, що вартовий оп переступив з ноги на ногу, що він, певне, ненароком хоркнув прикладом об землю; ось хпось обійшов навкруги хати; ба, за стіною, де жандарми, щось рухнулося на пілкові, де вони відпочивають; щось зашемеріло на стелі...

І всього лише кілька сантиметрів ями... Ось десь в даліні прохрипіли другі півні... Швидше закласти... Ще півгодини — і зоря відкриє очі дозорцеві».

Вже вишкрябана земля з дрібним камінням перенесена до пічки; ось уже вибій закладено кирпичами, засипано вишкрібами, приптрушено назгрібаним порохом, якого так густо скрізь по долівці. Ранкова сірина тьмяно повила вікно.

Але Шешелеві не до сну... Він мусить простежити за своєю шпучно запятою баюрою... Як мистецьки зроблено! Наче закладав серед денного світла. Тепер нехай змінюється варпа, хай новий начальник варпи відчиняє двері й дивиться з вікна вартовий — мистецьки замаскованого початого тайника ніхто не зауважить...

Втома сліпить очі, і за хвилину рундук має на собі вкрите ковдрою сонне тіло жовніра Шешеля.

Це шповхає один із вартових, що приніс обід — півсвідомо крізь сон відчуває Шешель...

Вони вже звикли, що він спить до обіду; вони навіть дивуються, щоб жовнір, та до того ще арештант, міг так довго спати. І хай собі спить: менше клопоту вартовому біля вікна зорити за кожним його рухом...

Тепер він мусить прокинутись — це ясно... бути бадворим до самого вечора... Треба, щоб жадних підозрінь не було.

Шешель їсть принесений кислий борщ, кашу... Він навіть не забуває лишити половину всього для вартових... Адже він знає жовнірське півголодне животіння.

Правда, він і собі залишає грудочку каші, бо мишка, опта єдина його приятелька, знову вилізе з-під рундука й подасться до середини хати, щоб з'їсти свою щоденну порцію, приготовану їй цією доброю людиною. Коли врешті вона вилазить, спокійно шамопить лапками по своїй мордочці, потім, зирнувши на Шешеля, що сидить на вкоченій йому замість стільця дривітній й зорить за нею, бігцем копиться до свого місця за кашею...

Шешель знає її: вона вже не жахається, як спочатку, вона вже не тікає під рундук із кожним його

рухом; він знає, що мишка, ця сіренька чистенька тваринка, вже не боїться його, і зараз буде шамкати крупіці кашки, иноді підводячи свою мордочку, щоб перевіритись, чи це та сама добра людина, чи, може, инша — зла, від якої жахаються всі миші? Шешель знає, що ось вона поїсть кашу і, присівши на задні лапки, почне копирсати собі в носі, вичищаючи замурзану мордочку; вона побігає трохи по підлозі, понюхає його підшву; він знає — він повинен поді нахилитися й покласти їй зернятко цукру, а вона тут-же почне хрумкати... Шешель відчуває, що тепер можна поспацирувати по хаті: од дверей до вікна... А мишка хай собі нишпорить по підлозі, по закутках... Треба тільки бути обережним, щоб випадково не роздавипи її: адже вона ніби відчуває його сум і, щоб виявити свою приязнь, шалабудить у нього по-під ногами...

«О, люба мишко, любе сіреньке створіння. Що, коли пощастить мені втекти, як ти сама лишишся тут?!».

А робота так тяжко посувається: півтора тижня — і лише півметра завглибшки... Рахуба! — дубовий зруб стіни обіперся в підвалині на груди дикого каміння — брили... Зашкарублі пальці відчувають сухі шпаровиння брил... Ось вони намацали шпарину... Залізний папик що сили рухнув між нею...

Сполох охопив усім еством... Груда рухнулася і шпаровиння з гуркотом гепнуло в якесь сухе провалля по той бік стіни, що задвигтіла від виваленої у вибій груди.

На момент Шашель онімів: за стіною нервово ворушилися ноги вартового. Щось зашемеріло за дверима, де варта...

«Все! Кінець! Почули!» — майнула жахлива думка.

Але це була одна мить. Знову настала пиша.

І коли Шешель, запаївши дух, нахилився до баюри, його рука відчула в фундаменті пащу, що відкрила невідомий простір по той бік стіни, гладко зашпарованої цементом...

Зараз тікає!

Химера: — за кілька хвилин розвидниться. Щоб замаскувати тайник, тепер треба силу кирпичин; у ньому вклалася й керея, поверх якої щільно замашував землею, але пороховиння по долівці вже не виспачало — він ледве намів його кілька жмень.

Коли надворі засіріло, Шешель відчув у грудях жахливе калапання: пороховиння не виспачило цілком припрусити тайник, вогка земля плямою була контрастом од усієї сухої підлоги...

Сон тяжкою вагою забирав свідомість, а вона боролась із важкими віками, пріпала його нерви, хапала за серце: «Що то буде?».

За мить крізь хаос розумового запинала Шешель почув у прихожій, де варта, задеренчали ланцюги, знявся гомін, поклики...

«Йдуть!.. Викрили мої штуки... Сповідено капітана, і тепер несуть обіцяні ланцюги-кайдани!».

Серце відірвалося... Почала трясти пропасниця... Втома, сон поринули в безвість... Він укрився з головою. Одмикали двері.

«Ось крок, два, ще два — його схоплять і закують».

Дивно! Ланцюги понесено через хату... Загупали молотки й залунав гук, брязкіт. Нишпорили біля замкнених дверей.

Інстинктивно відхилив ковадру: легка радість охопила все єство. До других дверей, тих, якими ото він

хтів пікапи, приробляли новий нупряний замок, приковували другий подвійний, обшаровували залізом.

«Ідіоти!» — мимохіпъ майнуло в Шешеля. Це вони сподіваються, що я таки дійсно можу відімкнути, і врешті викували нові замки, залізні пруптя.

Та вмент серце заохололо: біля самого тайника стояв вартовий. Він стеріг одчинених дверей, доки приладновували замки, і його ноги були на краечку підкопу; маленький рух назад — і він провалитъся у замаскований вибій...

Мозок спалахнув. Шешель миттю схопився, вдягся й почав спацірувати по хаті: од дверей до тайника. Єдиною думкою було: посунути вартового хоч на крок далі від тайника.

Вартовий перейшов на інший бік дверей...

Од серця відлягло... Але Шешель, мов зачманілий, продовжував гулянку од рундука до дверей, що ділили тайник од вартового й ковалів.

Він устиг затямити: за дверима була кімната - комора, вікно з одною рямом на вулицю.

Прийшов старший, щоб зняти вартового — тепер той був непотрібний: двері були замкнені на два замки й заковані залізом.

Шешель завмер і безп'ямно сповбичив біля рундука, вирячивши погляд на старшого. Той командував вартовим, а його закаблуки вп'ялися у вогкий краєчок підкопу.

Старший відступив, здивовано озирнувся під закаблуки... Загадково глянув на Шешеля...

Подих спинився у грудях. «Кінець! Зараз піде й розповідь капітанові!» — закалатало до мозку. Шешель чудово бачив, з яким дивним поглядом вийшов цей товариш Семко.

Шешелю перетялося всяке бажання щось міркувати...

«Все загинуло!». Напружені нерви пріснули й повисли мокрими нипками.

Мовчки сидів і чекав. Не зчувся, коли принесено обід. Але жадної ознаки про викриптя.

«Невже, невже той не зауважив?» — знову напружувались нерви... «Невже?». Цюплива жадова жипи, тікати, бути на волі охопила його... Мозок уже вигадував різні комбінації впечі. Йому треба заготувати посвідку... Тут, у філварку, напевне, є шпигаль — треба печатку, инакше фронтові й пилові вартові запримають. «А вже-ж, іду із станції Сіркачі — князь послав до станції Молочної по бланки, печатку забув прикласти, повертаємось — поверну посвідку». Потім закаблуки відбити на чоботях: легше, швидше йти...

Хаос димом заспилав свідомість. Випяг олівець, папір, написав посвідку, поклав до кешені...

Коли смеркалось, вовпузився з залізом над закаблуками, доки відтяв... Зірвав нашивки... Але треба, щоб із ранку не побачили, коли змінятиметься варта й новий начальник зазирне до кімнати; треба більше виграти часу — хоча-б до обіду.

Обережно розтяв маскування, позносив кирпичі на рундук. Груді — замість голови; з кереї й кирпичів спорудив фігуру, вкрив її з головою ковдрою, чисто вимів навкруги підлогу, притяг до вибою дривітню-стілець... Обережно просунувся в пайник і загув у провалля. Гроном загула серед сухої порожнечі лбоху якась спорохнявіла бочка. Од жаху не дихав... Але навкруги було спокійно.

Шешель підвівся, натяг на підкоп величезну дривітню... «Як добре уладналась вона — ніби приписалась до стіни!».

Намацав руками отвір із льоху — і він уже був у коморі «Ще момент — висадити вікно... Але розбите скло, тріск рами?..» Охопив нервовий сполох. Та ба! Вікно зацупнуто на гачки. Обережно зняв горщики з посохлими рослинами, відчинив. «Як далеко земля! Сприбати з такої височини — явна смерть». Перехилився... Треба тихо «впасти» — метнулася свідомість... Схопився за підлокітники, заплющив очі... «Чи лишусь живим?!».

Але його ноги стояли на землі. Свіже повітря обвіяло палаючу голову. Таки хапа має один поверх та й вікна так низенько!

Обережно прихилив половинки вікна й поволі почвалав ліворуч повз ставка до гаю, туди, де мав бути фільварок.

Місяць холодним світлом тоскно відбивав силует вартового в садку біля заграбованого вікна.

Ось уже гайок. Дві тіні жандармів спирчали на моріжку і спиха гомоніли. Шешель засвислав улюблену капітанову пісеньку із «Сільви»...

Жандарми, вихнувшись у сутінь дерев, припишкли.

«Жахаються одної Капітанової мелодії?» — усміхнувся Шешель, пройшовши темінню алеї недалеко повз них.

Хіба можуть затримати вартові жовніра із штабу, що захеканий питає їх, де шпиталь, бо комендант проняла нагла неприпомність?!..

Двоє урядовців шпиталю, вислухавши Шешелеве оповідання про санітарний потяг та князя Голіцина, начальника потягу, хіба могли відмовити жовнірові,

якому погрожують стусани за невчасно сповіщену начальства помилку й цим запримане виконання обов'язків? Хіба вони теж не були жовнірами?.. Хіба і їм не доводилося скуштувати зубопичин, доки добились галунів резервових урядовців?..

І Шешель з печаткою на посвідці, бронєю від усіх подорожніх вартових, швидкою ходою вулицями, бігцем—полем, мчав до станції.

Лише засіріло — він уже був там. Попяг рушав рештально о четвертій годині, цеб-то за десять хвилин. Уліз до вагону з відпускниками, вкүйовдився серед їх тепла й миптю відчув, як йому відсахують ноги, відпадають руки й голова поринає у м'яке пуховиння.

Коли прокинувся й озирнув навкруги — сну як не було, до скроні закалапали арперії...

З вагону шустро висприбували відпускні.

«Яка година? Чи там уже настала зміна варти? Чи викрили втечу?!» — майнуло в голові Шешеля. Одгорнув рукав, глянув на годинника-браслетку, обвитого біля ліктя. Було дев'ять... «Дев'ять! Час зміни!».

Хутко висприбнув і інстинктивно подався за хвостом одпускних до пасажирського попягу.

«Чи викрили?» — тискало серце... Коли нова варта зауважила, то телеграма повинна вже бути пуща... Може, вже шукають!.. Проклятий телеграф! Як точно й хутко передає він відомості вайлакуватими шухтіями саперами...

— Документи! Документи! — гукав суворий голос жандарма, що швидко проступав вагоном і зором нишпорив по фізіономіях приспрічених жовнірів... Десь удалені теленькнуло при дзвінка, і жандар похапливо шугнув геть...

Вагон попрягу, хрумкнувши, рушив.

...
— Ха, ха, ха! От дивак! — зарегопав у сіро-блакитному конпуші студент... — Правда, ідіот? Тікапи з фронту поді, коли ми ще не розквиталися з німцями?! — звернувся він до чорнявого юнака в окулярах, що задумливо похажав по кімнаті, прихрамуючи на одну ногу й час од часу нервово порсаючи рукою вилогу свого урядового конпуша.

Юнак-урядовець спинився на мить, ніяково глянув на сміхунця, перевів свій дитячий погляд на цивільного й мовчки сів до столу.

— Ти не смійся, друже... То не дезерпир... а революціонер. Йому треба допомогти, — повчаючи, спалахнув цивільний до студента...

— Хм... які можуть бути революціонери підчас війни?!

Всі мовчки сьорбали чай...

— Бачив? чув? — спинив свій погляд на урядовцеві цивільний, коли студент пішов і вони лишилися на самоті... Отак усі. Хто бавився в революцію до війни, тепер став запеклим папріотом... Навіть не розгадаєш, чи чорносоменець він чи ні?

— Апож... Уряд чудово розуміє, в який спосіб спинити запал людської революційної зливи, — відповів урядовець.

Його губи дрижали, він нервово переминав між пальцями кінчик цигарки.

— От що, друже Шешель, — порушив мовчанку цивільний: — ти виїзди завтра в містечко до Келіхар і там

будеш одбувати свою «мниму» відпустку, а я побуваю в усіх наших приятелів колишнього гуртка. Адже сам бачив: тепер той, хто був своїм, став царським... Війна!.. Персонально поспіаю кожного — може, що вийде... Проте я певен, хоч матеріально що і зберу, але моральної від них підтримки жадної... Тут самому тобі доведеться що, як і куди...

.....

Шешель відчував пустельну самоту... Бо-ж на квартирі в Келіхара всі: і господарі, і їхня вродлива донька резюмували його вакаційне перебування, як причину знайомства для майбутнього одруження... Він відчував, що не може з'явитися майже ні до кого з колишніх приятелів та відомих йому революційних людей і діячів. Вони тепер були перевантажені проблемами війни: перестановкою прапорців на мапі, суперечками про час капуту німцям. Їм далекі були розуміння необхідності революціонування. А ті відомості, що постачав його «цивільний» приятель, друг дипінства, підтверджували це...

На «благо опечества» навкруги був жахливий шпіонаж і добровільне провокапорство. Його мозок палав бажанням швидше пікапи звідци, звідти, де його можуть здібати знайомі пики, що, напевне, вже знають за його утечу.

Він згадав саркастичний сміх студента... Ха-ха-ха! Революція в час війни?!

Шешелеві стало моторошно й самотно, самотно...

«О, коли-б швидше пашпорт і трохи грошей! Подалі, світ за очі від цього проклятого центру з приятелями, де революціонери стали монархістами, де на кожному кроці зрадник, царський шпик... Людей замо-

рочено ідеєю війни «до переможного кінця». Яке безглуздя, ідіотизм!»

Його ество перейнялось надмірним бажанням жити. «А я хотів умерти! За кого?! За цих тварин... Але-ж мое ім'я вкрилося-б ганебним прізвиськом...»

«Жити, жити!..» Йому було моторошно... Психоз перестороги охопив його розум, чуття... Він уже не вірив нікому. Нікому в світі. Тікати!.. Далі, далі... в безвість?!

.....

II

«Чому ото внизу сидить иродів жандар?... Саме йому треба їхати в купе, де молодь? Ач, як позирає з-під козирка на кожного...»

«Можливо, той уже дізнався, що й він, Марко Шешель, тут... І стежить за ним?...»

Від цього розуміння Шешелеві замуляло під боками... Його незвичний до надмірних міркувань мозок став ступою... Там хупчій і хупчій гупав таран... Чи ба, як паропяг пихтить із знесилля! Бач, як смикає свій хвіст вагонів! Напевне, на першій станції оцей жандар арештує його, посадовить до тюрми, а потім Сибір, каторжні роботи...

Ні, не рухається, ворухить своїми більмами... Певне, чекає на допомогу...

«А ці веселі!» — гадав Шешель про юнака й дівчину на нижчій полиці, що точили веселу розмову, підсолоджуючи її задвористим реготом... «Не знають горя!»

«Чи розуміють вони ціну життя, невимовне жадання жити, бути на волі й почувати кожную мить, що за тобою полюють, хочуть позбавити цього...»

Це розуміння колихало чуття, струнами натягувало нерви, і кожен підозрілий рух, позір, позіхання відбивалось на них жахливим спомином небезпеки.

О, поді очі плутають колір, вуха відчують рух раніш, ніж він почався, інстинкт ревматичною раною відчуває негоду задалегідь.

Але все це приборканою пташкою плутається в зіпсутих нервах.

Пероном бігали люди... Нервовий гармидер пасажирів, залізничних службовців ще більше завдавали йому туги...

— Але-ж чортяка його вхопи! Треба жити, а не рюмсапи,— почув він іронічний поклик юнака...

— Спробуйте її переконати, як приїдемо,— зауважила його приятелька. — Не забувайте — вона стара дівка.

«Треба жити!» — стукало до мозку Шешеля.

«А дійсно, чому я опут лежу й чекаю, доки з'явиться допомога оптому опудлові жандарові?..»

«Треба тікати!..»

Він мимохіть підвівся... Але жандар зиркнув на його запипливим зором, і Шешель знову безвільно простягся на своїй полиці. Попяг знову смикнув вагонами і рушив...

«Що за знак? Не арештував ще... певне, чекає великої станції?.. Ясно: на тій нема тюрми».

«Тепер - о дріменупи — жандар не дивиться».

— Ви хочете вспавати? — підвівся жандар, взявши однією рукою край Шешелевої полиці.

— Ні, ще... я так...—У Шешеля помутилося в очах.

— А я гадав той... лягти на ваше місце, — промимрив собі під ніс жандар, знову сідаючи...

«Не можна ворухнутись! Хотів лягти!.. Напуска туману, щоб одвести людям очі... Гадає, туп у вагоні є озброєні співники...»

У голові щось плуталося... «Треба жити!» — стукало до мозку.

«Що ото Шерлок Холмс випівав?.. Ага! Кеб... В одні увійти, в інші вийти... Підчас руху потягу це неможливо...»

Шешель зиркнув у вікно: оральські краєвиди, солончакові луки, нивки, переліски, озерця мигтіли сіробілястими плямами.

Як прудко мчить потяг. Сприбнути — не залишиться й кісток! Але чому він так дивиться на мене? Невже в мене на бровах і голові фарба вилізла? Шешель натягнув свого урядового кашкета, мацнув премпачою долонею по бровах. Шершить. — Окуляри теж на місці.

«Знову підводиться!» Шешель закрив очі... Йому одубіли руки й ноги... Він почував, що стає неприпомним... Кінець!..

Нога надала його полицю — жандар поліз на вищу... назирати згори...

Шешель уже не одкривав очей... Не в силах бачити осоружну пику, що ото дивиться на нього з верхньої полиці, що навпроти...

— Дозвольте! — хапнуло щось його за ногу...

Шешель затріпотів... «З двох боків... жандар згори, а кого той чекав, знизу...»

— Білет! Ваш білет! — загукав до нього суворий голос, господар якого незграбно шпурхав за ногу... Шешель похапцем добув пашпорта. Жевріла малесенька надія — адже документ, хоч і не його, але дійсний, не фальшивий!

— Ні, дайте квиток залізничий!..— усміхнувся контроль.

Щось тепле розлилось усередині... Льодові кліщі випустили прищиплене серце, і жах вилетів з нутра зідханням...

«Але хай дивиться ирод згори, хай читає, що тут написано. *Народній навчитель, колежський секретар Павло Михайлович Воронцов...*»

І він розкрив поперед себе паспорт і примав, аж доки контроль повернув квиток...

«Прочитав, ирод!.. Принишк!..»

— Ей, ви там... квиток! — гукав до верхньої полицки кондуктор...

— Хто? салдат? У відпустку? Салдати теж повинні мати квитки... Злізайте, добродію...

— Запримати! — гукнув до кондуктора контролер відходячи.

— Помилуйте, пане кондукторе! У мене вкрадено літеру. Тут лишилось небагато — три зупинки!.. — рюмсав салдат, злазячи з полиці додолу...

«Любий, так ти не жандар?» — зачаровано дивився Шешель мовчазно в спину спавного жовніра.

«Яка радість!.. А я гадав...»

Напруженість одпустила Шешелеві молоді нерви, і ним миттю заволоділа втома.

Що за чарівні пригоди снятьсся звільненій од жахливої дійсности голові. Що твій опіум, а наш і інші солодкі східні забуття?! О, в такі часи людину опановує довгий солодкий сон. Спитьсся допи, доки не розбудить, яка нахаба, що знову почне перевіряти квитки...

Ці немилосердні кондуктори! Сами не сплять і свою злість зганяють на бідолашних пасажирах.

— Як? Я проїхав свою станцію?! — вишкірив заспані очі Шешель на кондуктора.

Його окуляри свіпилися недобрим вогником... Він увесь премтів: «Що тепер зі мною буде?»

— Винават, ваше благородіє... Але я, здається, будив вас, — прохи перелякано мурмотів кондуктор, вишкіривши очі до кокарди на Шешелевім кашкеті, — та тут лише дві зупинки... Ви хутко можете першим попягом дістатися назад.

Шешель мимтю схопив з-під голови свій сіренький саквояжик і вискочив з попятю. Джелал-Абад...

Навкруги сонно вешталися люди в довгих різноколворових пістряхах з якимись блинами на головах або закручених рушниками.

«Нема сиз-пи-лазем... Яман... малекум сала... урус». Чудна мова запуманила йому розум... Він сповпом став проти дверей і чекав на людину, якій він мігби сказати пару слів «по-людськи»...

«О! знову жандар»...

Огрядний, спокійний, гордий своєю величністю.

Мурашки забігали в Шешеля поза шкірою. Набрався духу, зробив суворі брови й пошкандибав назустріч. «Йому треба тепер шкандибати: це теж дає деяку гарантію, що не пізнають»...

Жандар поважно підвів до кашкета руку. Адже перед ним був не хто-будь, не якийсь там сарт, а руський урядовець...

— Попятю до ночі жадного не буде... Але в цьому селі є руські люди, і ви можете там перебути, — чемно відповів він.

«Виходить, не лише не підозрівають, а навіть честь оддають» — мигтіло в голові Шешеля, що швидкою

ходою з сірєньким саквояжиком у руці тюпав туди, до гайків, де мало бути село.

Люду, люду — мов черви... Скільки халабуд, коней, ослуків... Якісь дивовижні піддашки... І все ті-ж дивовижні сарпи із своїм «салом малейкум»...

«Де-ж руські?... У кого розпитати?»

Невже?... Він протер пальцем окуляри... Так, серед фарбистих халатів на чийся спині теліпався піджак... Володар його щось гримав із бородатим сартом, що примав у руці кольорове ряденце... Торгуєтсья...

Коли «спінжак» споргувавсья, мапюкнувши бородатого, що приємно усміхнувся й задоволено промовив «абдан»*), Шешель підійшов до піджака...

— До мене, ваше благородіє, до мене... Де-ж ви тут спинитесь?... Та тут, крім учительки, нікого нема... руських усього кілька душ, бідкаютьсья серед цих вонючок...

«А що, коли він шпик?» — ідучи поруч «спінжака» і не слухаючи белькотання того, міркував Шешель. «Ну, що-ж, хай. Адже всякому шпикові та ще за тисячі верстов не присилають фотографій?..»

— Слава тобі, господи... Хоч одну православну людину побачила! — зівши руки наперед, ніби благословляючи гостя, привітала Шешеля запюпана господарка...

— Ми зараз самоварчик, сідайте, ваш благородіє...

А «спінжак» уже зник... Ярмарків не так часто тут буває, щоб йому гаяти час.

Настирливий шашіль почив серце Шешеля...

*) Добре.

«Ні, не може бути, щоб цей був шпиком» — постановив Шешель. З бєлькотання господарки він довідався, що це курортна місцевість «Свята вода сарпів», що до станції, де він має їхати, при зупинки, що потяг буде ввечері. Але на віщо поспішати?.. Адже тут є молода вчителка... Чоловік неодмінно зайде сказати їй...

«Дійсно... Коли тут нема жандарів, чому поспішати?.. Не однаково, де бути?.. Правда, він має адресу до когось там...»

На порозі спинилася в'юнка жіноча постать...

— Ось і вчителка — Наталія Семеновна! — зраділа господарка.

— От чудово. Лікуватися? — вже захопила в полон урядовця Наталія Семеновна... — Увечері неодмінно до мене... Степанович (це «спінжак») проведе...

Вона встигла розповісти Шешелеві, як тут марудно... «Вчи десяток руських, а решту сарп'ят — теж хочуть знати руську мову»...

«Молода, шустра... Чому вона тут?.. Напевне, політична висланка... Хіба Шешель не чував, не читав про таких?»

— Так, глядіть-же, сьогодні ввечері, — загадково наказала вона... — І преферанса кинемо. Буде земський з дружиною... урядник...

Шешеля заціпило. Він навіть не відповів.

«Дивний юнак!.. Що значить хороба... Та хіба бідолага вилікується в цих «святих водах» — міркувала Наталія Семеновна, цілуючи господарку в щоку й даючи їй пораду, як краще примати опару, коли та загортала ганчірками горщик...

«А проте молоденький» — майнула вона гадкою про Шешеля, киваючи йому через двері до побачення.

І туп, у самому закуткові, де лише оці довгополі хамамидники, і туп вони — земський... урядник...

Мов на голках, сидів на ослінчику, безтямно ссорбаючи чай... Як довго тягнеться час... А туди, на станцію — жандар. Зацікавиться — спитає, хто він, чому туп. Зауважить нафарблені брови. Шешель хапався за саквояжик, похливно переносючи свої думки в його середину: чи не розбилася пляшечка, не зламався гребінець, щіпочка, не розсипався порошок?..

Нервово розкрив його... Все на місці, ціле... Замотав у сорочку...

— Так той... Дякую... Оце за чай. — Поклав коповика на стіл... — А я так, пройдуся... Заберу, що лишив там у жандара, ту валізку...

— Так ви цю туп залиште. Чого тягатиметеся з нею? — зауважила господарка.

— Ні, я цю там лишу... а з іншою прийду... — І миттю подався з хапи...

«...Вирвався!.. Який жах: земський, урядник і... вчителька. А що, коли вона скаже їм, і вони прийдуть... Адже «спінжак» сказав учительці» — закалатало Шешелеві до мозку.

«А що, коли вони доміркуються з господарчиних оповідань — що я за ппак, та прийдуть на станцію?... Треба вислідити десь збоку, чи їхатимуть?»

Прокляте сонце! Як довго спремить воно на схилі... Коли-б швидше вечір.

Коли-б міг міркувати отой байбачок, що ото виставив на бугрику пів свого пулуба й замилюється з сонця, пересвистуючись із своїми приятелями на зелених могилах, полискаючи зеленожовтаним хупром він-би подумав: «Диваки оці люди. Ну, дивись: так

прекрасно на луках пропи сонця... А він, бач, припишк біля кушів в ярку... Чудило!.. А ще урядовець!»

«Тепер можна... Доки дійду, буде темно». І Шешель крадькома виліз із своїх кушів.

«А коли вони передягнулися в опі довгі хламиди й майнули сарпами...»

Сполох пріпав чуптям...

Ніяково підійшов до каси... йому здавалося, що серед гомону цих довгополих хтось стежить за ним, слідкує за кожним його рухом...

«Чому так подивився й дивно усміхнувся до нього скарбник? Невже він, що помітив?» Шешелева рука мимохіть черкнула по бровах...

«Знов жандар... Прокляте царське насіння... Не міг почекапи, доки Шешель вийде на перон і сховається де в темені кушів, чекаючи поцягу...»

Але той пройшов... Навіть кивнув головою, мов старому знайомому...

Станція двигтіла... Важко дихаючи, до неї прису- нув поцяг...

Хіба Шешель міг помічати, що йому, урядовцеві який повинен допримуватися авторитету влади, не варто було навіженим лізти до вагону... де війсьте на- валою, з гармидером брали довгополі «вонючі» сарпи...

Проте, темний купочок вагонових брудних осліпців сховав його від уїдливого блимання залізничної свічки...

Миттю проскочили при зупинки... «О, коли-б він довше їхав. Так гарно гоїдатися в цьому темному купочкові, де тебе ніхто не бачить, де з тобою ніхто не може заговорити, не розуміючи по-твоєму й жа- хаючись твого урядового кашкета та конпуша з бли- скучими гудзиками...»

Обережно вийшов із вагону і, на диво сартам, в їх наповні хутко проскочив крізь вокзал...

«Але куди я зараз піду, не знаючи міста? Та ще з саквояжиком! Зразу пізнають подорожнього... До готелю? Може, по всіх готелях уже чекають на такого. Звідки він знає, що паспорт не підробка... Адже той чолов'яга, що приносив його приятелеві, надто довго вдивлявся до його, Шешеля?.. Хто ручиться, що то не шпик? Хіба не чув він, що поліція сама видавала іноді паспорти через претні руки?»

На вулиці, в садочку ночувати?.. Урядовцеві та ще з кошиком?..

— Геть з вокзалу! Тут ночувати не можна! — гримнув хтось звідти, ніби у відповідь на Шешелеві думки, що шукали всяких комбінацій вилізти з такого скрутного становища...

— Валізи можеш здасти до комори збереження! — знову почув він басило з вокзалу, що гримало до когось там.

І Шешель одійшов од дерева, біля якого прихилився із своїми міркуваннями. Сарти дали дорогу до охоронної комори. Адже урядовець іде!

Він хутко здав саквояжик і дістав квиток.

А тепер куди? по адресі?.. Гасові лихтарики підсліпувато блимали в темені вулиць...

Напевне, маленьке місто — міркував він, озираючи перехожих сартів та задрипаного візника, таратайка якого брязчала й хрумкала по пісочаних вибоїнах вулиці...

Молодий сарт, що тягнув на плечах якийсь кошик, звідки пахтіло «шаптулом», на запит Шешеля вишкірив зуби й ткнув пальцем просто поперед себе...

«Невже це та сама вулиця?.. Немов вимерло все... Кого докладно розпитати... Зайти в крамницю?» Але, глянувши у віконце, звідки визирали нанизані на мопузок персики, по-між якими обсіли на нічний спочинок шерехи мух, він побачив сарпа, що куняв на ослінчику...

— Питати сарпа?..

— Що він може подумати?

Поліцай, присівши на ящик, спокійно ремигав диню, смачно облизуючи пальці...

«Добре, що не помітив — міркував Шешель, прискорюючи ходу... Просто, зайти десь до будинку, де руські, і спитати... Зробити серйозний вигляд... Нічого не помітити, треба бути сміливим — бадворив він себе. Он туди, де світиться в одчинені двері...»

В коридорі метушився смаглявий чолов'яга... Певне, господар... Не руський, — подумав Шешель, — але цивільне убрання, краватка, піджак, все як слід... мусить знати по-руськи...

— Спитайте номерного, — коротко кинув той до Шешеля й заджеркопав до юнака-сарпа, що тягав коридором якісь валізи, певне, наказуючи тому по-сарпському, де їх ставити...

«Якийсь купець, або вояжер... Це-ж номера» — зміркував Шешель, кинувши оком на довгенький коридор із частими дверима по обидва боки... «Мерщій звідци, а то ще!...»

Втома пересилювала його нервову напруженість... Та куди йти...

Двірник. Руський — руда борода... Цього можна спитати... Руда борода одним духом погасила лампу, що блимала в кривенькому лихтарику над низенькою

хвірткою, і поволі відповіла: «Він не знає такої вулиці... Де її вночі знайдеш?.. В участкові, може, знають»...

«Що за нап'як... Хамло!..»

І Шешель поспішав геть...

В чистенькому скверику було тихо... Місяць, вилізши на нічний огляд, залюбки освітлював порожні ослінчики... «А чи дозволяють тут уночі? Адже на вокзалі забороняють... Отак до ранку спацірувати» — міркував Шешель, повертаючи на околиці міста, назад... «А, може, і ходити не можна вночі?.. Хто й зна тутешні порядки!.. Бач, ані душі...»

Сюрчок луною пішов удалині, зудом пройнявши Шешелеве ество.

Втома підгинала ноги... Спрахиття списало серце, і невідомі передчуття мутили мозок...

«От візьму та й піду до готелю... Адже я маю в кешені ще дві десятки... Зважусь та й піду... Піду таки!..» — гіпнолізував себе Шешель. «Ось до цього з широкими дверима, крізь які мигтять десь згори лямпка... Хіба вночі пізнають?..»

Заспана жінка одчинила двері. Ідучи за нею, він не чув ні скрипу східців та підлоги, коридору... Мовчки відкрила йому двері... засвітила свічки і, прохрипівши «зараз», пішла геть...

«Що зараз? Прийде готелевий? Відбере пашпорта?.. Віднесе до поліції?..»

В коридорі зачувся легкий сміх... За мить до кімнати вихорком влетіло троє дівчат у спідніх сорочках. Щось кривилися до нього... припадали, вертілися...

У нього теж вертілося в голові... Він нічого не пам'ятив... Що це?.. Де це?..

— Скільки? — висунула голову заспана служка...

— Одну! — гукнула гнучка дівчина, від якої пахтіло сморідною помадою.

— Це гопель? — ніяково запитав він чорняву.

— Опож... Хіба не знаєте? — зарегопала та, виливаючи в чопири шклянки принесену пляшку вина.

Шешель, мов маніяк, випив. Йому закружляло в голові... «Адже він не їв два дні...»

«Ідея!.. О, він вигадав: у його трохи заболіла голова... він попросить їх на годинку залишити його, а потім уже...»

Хрумкнув ключем за відійшовшими здивованими дівчатами й підрубаним стовбуром звалився на ліжко... Хай тисяча жандарів приходять — він не відчинить двері! — вспиг він метекнути крізь сутінок сну, що миттю захоплював його в свої обійми.

Що там грюкання в двері!.. Що там жіноче сміховиння та гострі слівця: «Дивак»! Сюди прийшов спати?.. Одійдіть, хай вам. Адже то урядовець... Ще лиха накличемо... Мабуть, десь гуляв, додому боявся йти...

Він спав, як убитий.

Вже сонце висмажило не одно поливання панелів та алеї бульвару, що двірники робили за приписом поліції, вже схитнулося воно з полудня, — лише поді допіро боязко відхилилися двері кімнати, і Шешель навшпиньки вийшов до коридору... Мовчки ткнув у руку трохи зляканій служці прояк і миттю, немов за ним гналися, подався геть...

«Диліжанс» — промайнула перед очима Шешеля вибіска по той бік вулиці.

«Диліжанс» — це те, що перевозять людей. А куди?

Хіба спитати? Адже, напевне, мене будуть шукати по місту, готелевий, певне, вже повідомив поліцію.

Безтямно повернув до диліжансового будинку. Обережно увійшов. Порожньо. Лише на стіні чорною рядниною висіла шкільна дошка, списана крейдою...

На Ош — увечері о 9-й.

Скобілів ... ранком.

Джелул — увечері.

«Ош... Скобілів... Джелул... Де це? Що воно за місцевості? На Скобілів уранці... Ош... Так, увечері на Ош...»

— Вам кудю?.. — визирнув з дверей дідусь... — А, до Оша? Три карбованці. Речі можете лишити... і сами, коли хочете, перебути, там у віпальні,— черкнув він пальцем десь у бік прихожої. І старий зник за дверима.

«А що, коли сюди прийдуть?» — спускало до скроні.

Він механічно переглядав заяложену позаторішню «Ниву» з підраними листками й малюнками з повидряпаними фізіономіями.

«Може не доміркуються... Осб візьму ляжу на цьому дивані, і край... Коли-б заснути й не переживати знову до вечора? Ще лише четверта година. П'ять годин чекати».

На вулиці загуркотіло. Чулася сердита розмова... Кричав якийсь хлопчик, гепалося щось на землю. Все це наближалося до кімнати. Туди, де він лежить. Незнайома мова. Все пих довгополих з покришками на головах... Руська лайка. «О, невже вони?»

Шешель закрив очі... «Не буду думати. Буду уявляти собі цей Ош... Ну, що-ж, хай поліція... Адже в мене пашпорт. Кому яке діло, що я туп?... Тепер вакації. Хіба я не маю права їхати, куди мені забажається?... От їду собі поглянути на Ош, і все... А, може, там кумис є? Авжеж, їду собі кумис пипи».

У дверях зачувся гармидер. Але миттю принішк...

— Урус... тсс, — засичав хтось... Шешель повернувся обличчям до спинки канапи... «Хіба випримає він опак лежати з заплющеними очима й без сну?..»

«Людонькі добрі! Хто може уявити собі таку муку?» — міркував він, роздивляючись з напівстпулених вік блошицю, що намагалася вилізти в купку із шпалерів на слизьку поліровану спинку... «А це шепотіння сарпів за спиною!.. Підвестися? Ні за що! Ще хто-будь із них говорить по-руськи?..»

Що?.. Що вже восьма година?.. Невже встиг він заснути?! А саквояжик?.. А фарби в ньому?.. Як можна без них?..

І Шешель миттю подався з покоїв...

— Урус, яман!*) — хипали головами один до одного сарпи, перелякано підморгуючи на валізи в купі кімнати.

«Чи встигну забрати й повернутися?.. Ну, що-ж, коли ні,— уранці їде на Скобілів» — палало в голові...

Вже не поспішав, йому навіть спало чомусь весело...

Та що за мана? Попереду замигтів його саквояжик... Не може бути! Це галюцинація!..

Присадкуватий чолов'яга в парі, брилі гойдав в руці саквояжик... Сіренький саквояжик...

*) Руський, погано!

Це привид... Мало є сіреньких саквояжиків?! Шешелъ на митъ зняв окуляри, пропер їх премтячими руками об полу, і в цей час зиркнув очима без знаряддя — адже так чистіше видно...

Так, дійсно, його саквояжик з газетним пакуночком, прив'язаним до держака... Він навіть пізнає свій мопузок, яким ото звязував брудну сорочку в газету, примотавши її до саквояжика.

«Халепа!.. Шпик!.. Поліція вже знає... Послала переглянути речі на станцію й забрала його саквояжик... Саме його... Адже там фарби, мапа Азії!..»

А чолов'яга, мов навіжений, поспішав кудись.

«Мчить у поліцію... Але чому я йду за ним?» — майнула думка. «Що, коли озирнеться й пізнає!.. Арешт!.. Нумо, назад до диліжансової контори... Ні!.. Там, певне, теж уже чекають... Кудись за місто?! Передагнутися сартом?!»

«Ось сюди треба, сквериком, а там...»

Шпик збочив через невеличкий майданчик...

То це вокзал?! То він уже встиг побувати в поліції, і тепер поспішає повернути, щоб захопити разом зі мною, коли з'явлюся...

Його охопила якась звіряча цікавість...

Повернув... Посунувся темрявою осторонь шпика, спинився біля городчика, звідки видно в одчинені двері всю середину залізничної залі...

Щось заверещав шпик... «Перелякалися поліцайського собаки?»

Присунувся ближче, щоб чути шпигунське репетування...

— Чорти-б вас побрали!.. Шахраї!.. Перемінюєте чужі речі?! Та я жандарові, поліції заявлю!.. Бач, яке

барахло передали замість мого!.. Там краму, шовку на тисячі.

І чолов'яга жбурнув на підлокітника охоронної камери сірєнький Шешелів саквояжчик.

«Бреши, бреши» — міркував Шешель, — «бач, одводять очі пасажирам!..»

Але - ж у службовця - охоронника насправжки перелякане обличчя. Щось молилось чорнявого... А той, перехилившись через вікно, нервово гримає туди, вказуючи црсь рукою... «Он мій... жовтої шкіри... Це навіть не той номер!..»

І, забравши від переляканого охоронника саквояжа, чолов'яга, напружуючи під його вагою плече, подався назад із залі...

«Знайома пика» — майнуло в Шешеля. — «Де я бачив?»

«Та це - ж той вояжер, що ото вчора в номерах командував молодим сартом, де складала чомодани... Мій, вихсидить, теж там був?..»

Коли вояжер зник у вечірній темряві, Шешель поважно, діловою ходою увійшов до залі.

Охоронник так само спокійно, немов - би нічого не прапилося, одібрав у Шешеля квиток і передав йому сірєнький саквояжик, що стівки лиха нагнав првом особам...

— Фу!.. — легко зідхнули разом охоронник у вікні камери й Шешель за дверима вокзалу...

«Чи вспигну до відправки диліжансу?» — свердлила єдина думка. — «До ранку чекаати не треба. Кляте місто!»

Диліжанс уже стояв готовий. Дідусь підсадив Шешеля в середину, промовивши: «Цілих чверть години зайвих чекали на вас».

— Габо! — гукнув він до візника... І четверик поволи смиконув балагулу...

III

«Чому це я тримаю саквояжика на колінах?» — прийшло на думку Шешелеві, коли він відчув, що паракнувся попилицею об крайок піддашку — залинала балагули... Виходить, вона вже рушила, виходить, що вже ніч пройшла... Хто тут сидить біля нього й навпроти... Так тісно!... А коли тут їде який шпик? Він же відразу пізнає!...

Шешель зморщив для більшої суворости брови, розкрив очі й поважно почав озирали навкруги, ліби шукаючи місця, де-б покласти свого саквояжика, від якого охляли руки, одубіли коліна...

Дванадцяттеро очей зорило за ним... Умить сусід посунувся, запобігливо усміхнувся і, вклоняючись, поторхав рукою звільнене місце...

«Сарпи... опі двоє, що бачив їх на диліжа.совому постої, та проє невідомих...»

Вони легко зідхнули, коли Шешель поклав свого саквояжика... Вони тепер були спокійні, бо-ж коліна «уруса»-урядовця позбавилися такого пягару. Що кожен із них тримав на руках якісь незграбні важенькі валізи, то пусте — вони-ж сарпи, а то — урус...

Сивенький сарт, візаві, потер рукав об рукав і обережно, немов торкаючись тендітної рослини, витер коліно Шешеля, де семишником припаялася пиляка...

Шешель кивком подякував тому... У сарта радістю розповзлося обличчя. Його молодий сусід, вилощений спекою у бронзу, щоб виявити своє поваження, хупко нахилився до саквояжика й мизинцем зручно збив